

UDC: 347.189.8(042)(575.1)
ORCID: 0000-0002-2325-1350

BOLANING NASL-NASABINI BELGILASH

Mamaraimova Gulrux Maxmudovna,
Toshkent davlat yuridik universiteti
“Fuqarolik protsessual va iqtisodiy protsessual
huquqi” kafedrası katta o‘qituvchisi
e-mail: g.mamaraimova@tsul.uz

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi bo‘yicha bolaning nasl-nasabini belgilash, shu jumladan, bolaning tug‘ilganligini qayd etishda uning nasl-nasabini belgilash, otalikni FHDYo tartibida belgilash, otalikni sud tartibida belgilash, bolaning u yoki bu onadan tug‘ilganligi faktini belgilash masalalari, otalikni belgilash va otalik faktlarini belgilashning farqli jihatlarini tahlil qilingan hamda bugungi kunda, bolaning nasl-nasabini belgilashda biologik otaning yuridik ota sifatida e‘tirof etilishi va etilmasligining ehtimollari o‘rganib chiqilgan. Shu bilan birga, qonunchilikdagi normalarning amaliyotga qo‘llanilishi natijasida bolaning nasl-nasabini belgilashdagi muammolar o‘rganilgan hamda ularga yechimlar berilgan. Ushbu maqolada muallif tomonidan bola nasl-nasabini belgilashning muhim instituti sifatida otalikka e‘tiroz instituti tahlil qilinarkan, mazkur institut bo‘yicha ariza beruvchilar va da‘vo muddatlari hamda otalikka e‘tiroz bildirishda biologik otaning huquqlari tahlil qilingan. Yuqoridagilar bilan bir qatorda maqolada ayolning uch yuz kun ichida bir nikohdan ajrashib boshqa bir nikohga kirishi va shu nikoh davomida farzandli bo‘lganda bolaning nasl-nasabini belgilashning ham huquqiy, ham amaliy jihatlarini o‘rganilgan hamda bolaning nasl-nasabini belgilash bo‘yicha bir nechta xorijiy mamlakatlar qonunchiligi, qolaversa, bu bo‘yicha islom huquqi tarixi ham tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: bola nasl-nasabi, otalikni belgilash, otalik faktini belgilash, otalikni tan olganlik faktini belgilash, bolaning u yoki bu onadan tug‘ilganlik faktini belgilash, uch yuz kun ichida yangi nikohga kirish va bola tug‘ilishni qayd qilish, otalikka e‘tiroz, onalikka e‘tiroz.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПРОИСХОЖДЕНИЯ РЕБЕНКА

Мамараимова Гулрух Махмудовна,
старший преподаватель кафедры
“Гражданское процессуальное и
экономическое процессуальное право”
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы определения происхождения ребенка в соответствии с законодательством Республики Узбекистан, в том числе были проанализированы аспекты определения происхождения ребенка при регистрации рождения, определения отцовства в ЗАГС, суде, факта происхождения ребенка от матери, разницы между определением отцовства и установлением факта отцовства. Сегодня при определении происхождения ребенка изучаются вероятности того, будет ли биологический отец признан законным отцом или нет. В результате применения норм законодательства на практике были изучены и даны решения проблемы определения родословной ребенка. В данной статье также автором анализируется институт оспаривания отцовства (материнства) как важный институт для определения происхождения ребенка. Были исследованы вопросы по заявителю и срокам подачи заявок. Биологические права отцовства анализировались с точки зрения апелляции к отцовству. Изучаются юридические и практические аспекты определения того, может ли женщина развестись, находясь в браке в течение трехсот дней и родить ребенка во время этого брака. В статье анализируется законодательство ряда зарубежных стран о происхождении ребенка, а также история исламского права в этом отношении.

Ключевые слова: происхождение ребенка, определение отцовства, установление факта признания отцовства, факт отцовства, факт происхождения ребенка от данной матери, регистрация рождения, оспаривание отцовства, оспаривание материнства.

DEFINING THE CHILD'S PEDIGREE

Mamaraimova Gulrukh Makhmudovna,

Senior Lecturer of the Department of Civil Procedural
and Economic Procedural Law of
Tashkent State University of Law

Abstract. *This article deals with the issues of determining the pedigree of the child following the laws of the Republic of Uzbekistan, determining paternity in the registration of the child's birth, determining paternity in court, issues of maternity and problems related to determining the pedigree of a child, the probabilities of whether the biological father is recognized as the legal father have been analyzed. As a result of the application of the norms of the legislation in practice, the problems of determining the pedigree of the child were studied and given solutions. This article also analyzes the institution of paternity appeal as an important institution for determining the lineage of the child by the author. Applicants and claim deadlines for this institution are analyzed. The biological paternity rights are analyzed in the appeal to paternity. As a biological father, the legal and practical aspects of determining whether a woman can divorce from one marriage to another within three hundred days and have a child during that marriage are studied. The article analyzes the legislation of several foreign countries on the pedigree of the child, as well as the history of Islamic law in this regard.*

Keywords: *definitions of a child's origin, paternity, determination of paternity, determination of the fact that the child was born from this or that mother, birth registration, objection to paternity, objection to motherhood.*

Barchamizga ma'lumki, inson hayotida nasl-nasab masalasi eng muhim shaxsiy masala hisoblanadi. Nasl-nasab shaxsning jamiyatdagi o'rniga, xalq orasidagi obro'-e'tiboriga, shuningdek, oila rishtalarini bog'lash masalalariga ta'sir qilmay qolmaydi. Insonning nasl-nasabini belgilashdagi eng muhim zanjir uning qaysi ota-onadan tug'ilganligini aniqlashdir. Inson ota-onasi orqali uning boshqa qarindoshlari, jumladan, aka-uka, opa-singillari-yu, bobo-buvi, amma-amaki, tog'a-xola va boshqa qarindosh urug'lari aniqlanadi.

Demak, nasl-nasab masalasidagi eng muhim bo'g'in bu ota-onalikni belgilash. Tug'ilishni yozish daftaridagi tug'ilishga oid yozuv bolaning unda ko'rsatilgan ota-onadan tug'ilganligini tasdiqlovchi dalil hisoblanadi. Shundan kelib chiqilsa, otalik va onalik, odatda bola tug'ilishini qayd etishda belgilanadi.

Bilamizki, tug'ilishni qayd qilish mam-lakatimizda fuqarolik holati dalolatnomalarini yozish organlari tomonidan amalga oshiriladi. Bolaning tug'ilishini qayd etishga asos bu bola tug'ilganligi to'g'risidagi tibbiy ma'lumotnoma. Bola tibbiy muassasada tug'ilganda bolaning tug'ilganligi to'g'risida tibbiy ma'lumotnoma beriladi. Agar bola tibbiy muassasadan tashqarida tibbiy yordamsiz tug'ilsa, bola tug'ilganligi, uning qaysi onadan tug'ilganligi to'g'risida dalolatnoma tuziladi. Qonunchilikka kiritilgan o'zgartirishga qadar [1] shu dalolatnoma asosida tug'ilish qayd qilingan. Biroq ushbu dalolatnomalar ko'pincha farzand-

likka olishdan qochish yoki boshqa maqsadlarni ko'zlab har doim ham asl haqiqat ifodalaganligi sababli (bu dalolatnomalarda bolaning onasini o'zgartirib ko'rsatish ehtimoli mavjud bo'lgan) endilikda bu dalolatnoma asosida tug'ilish qayd qilinmaydi. Tibbiy muassasadan tashqarida tibbiy yordamsiz tug'ilgan bolaning tug'ilishi to'g'risidagi dalolatnoma bo'yicha uchastka shifokori (feldsher yoki akusher) tomonidan tug'ilganlik haqidagi tibbiy ma'lumotnoma beriladi hamda shu asosda tug'ilish qayd qilinadi.

Bolani tug'ilishini qayd etishda ona ustuni bola tug'ilganligi haqidagi yuqoridagi tibbiy ma'lumotnomada ko'rsatilgan onaning ma'lumotlari bo'yicha to'ldiriladi. Mazkur tug'ilishni qayd qilishga asos bo'luvchi tibbiy ma'lumotnomada bolaning onasi haqida to'liq va batafsil ma'lumotlar bo'ladi. Amaldagi qonunchilikka ko'ra, yuqoridagi hujjatda onaning familiyasi, ismi, otasining ismi, yashash joyi, tug'ilgan sanasi, millati, fuqaroligi, oilaviy ahvoli, to'g'risidagi ma'lumotlar mavjud bo'lishi belgilangan. Yuqorida ta'kidlanganidek, ushbu ma'lumotlarga asosan bolaning ona ustuni ma'lumotlari to'ldiriladi. Bolaning ona ustunidagi ma'lumotlar bolaning qaysi onadan tug'ilganligini (yuridik onasini) aniqlab beradi.

Demak, bolaning tug'ilishi va uning qaysi onadan tug'ilganligi bola tug'ilganligi to'g'risidagi tibbiy ma'lumotnomaga asosan aniqlanadi. Biroq ushbu ma'lumotnoma har doim ham bola tug'ilganida rasmiylashtirilavermaydi. Bola tug'ilgani-

dan so'ng qaysidir sabablarga ko'ra mazkur tibbiy ma'lumotnomalar olinmagan holatlar hayotda uchrab turadi. Bunday vaziyatda FHDYO tomonidan tug'ilishni qayd qilishning imkoni bo'lmaydi. Ushbu holatda bolaning qachon tug'ilganligi va qaysi onadan tug'ilganligi faktlari sud tomonidan aniqlanishi lozim bo'ladi. Ushbu faktlar sud tomonidan aniqlanganidan so'ng, sud tomonidan chiqarilgan hujjatga ko'ra bolaning tug'ilishi FHDYO tomonidan qayd qilinishi, shu bilan birga, bolaning ona ustuni to'ldirilishi bilan onalik ham aniqlanadi.

Tug'ilishni qayd qilishda nafaqat ona ustuni to'ldirilishi orqali onalik, balki ota ustuni to'ldirilishi orqali bolaning otasini belgilanadi. Bolaning onasi bola tug'ilganida kim bilan qonuniy nikohda bo'lsa, tug'ilishni qayd qilish to'g'risidagi hujjatlardagi ota ustunida aynan o'sha shaxs ko'rsatiladi. Bu qonun faqat bizni mamlakatimiz qonunchiligi bo'yicha bo'lmasdan, boshqa mamlakatlarda ham xuddi shu tartib saqlangan. Masalan, Germaniya Fuqarolik kodeksining 1592-moddasiga asosan bola tug'ilgan vaqtda bolaning onasi kim bilan qonuniy nikohda bo'lgan bo'lsa, bolaning otasi shu shaxs hisoblanadi (boshqa qoidalar ham bor, albatta) [2]. Ma'lumki, ota ustunida ko'rsatilgan shaxs bolaning shu otadan tug'ilganligini tasdiqlaydi. Agar ayol qonuniy nikohi bekor qilinmagan, biroq qonuniy nikohdagi eri bilan birga yashamasa va farzand ko'rsa, bu holda bolaning biologik otasi bo'lmasligidan qat'i nazar bola tug'ilgan paytda bolaning onasi bilan qonuniy nikohda bo'lgan, biroq bolaning onasi bilan birga yashamagan shaxs ota sifatida ko'rsatiladi. Bu, yana bir bor aytamiz, huquq maydonida bolaning shu odamdan tug'ilganligini tasdiqlaydi. Ya'ni, sodda qilib aytganda, biologik ota har doim ham huquqiy ota bo'lolmaydi, buning uchun qonuniy nikoh muhim ahamiyat kasb etadi.

Yuqoridagi holatda, agar bolaning haqiqiy otasi (biologik ota) bolaning otasi sifatida o'zini ko'rsatishini xohlasa, u holda bolaning onasi bilan birgalikda otalikni belgilash to'g'risida FHDYOga ariza yozishi kerak, biroq FHDYO tomonidan uning otaligi belgilanishi uchun bolaning onasi bilan qonuniy nikohda turgan shaxsning roziligi talab qilinadi. Xuddi shu holat kabi, bunday vaziyatda bolaning onasini yolg'iz ona sifatida rasmiylashtirish uchun ham bolaning onasi bilan nikohda turgan shaxsning roziligi talab qilinadi. Bugungi, mamlakatga chiqish va kirish maksimal

shaffoflashgan hamda ish izlab yoxud boshqa maqsadlarda fuqarolarimiz xorijiy mamlakatlarga ketadigan zamonda bolaning onasi bilan qonuniy nikohda turgan shaxsni doim ham topish va uning roziligini olishning imkoni bo'lavermaydi. Bunday vaziyatlarda qonundagi tartib tufayli, bolaning biologik otasi bo'lmagan shaxs o'zining shaxsning erkidan tashqari bolaga yuridik otasiga aylanishi mumkinligini uchratishimiz mumkin.

Bola tug'ilishini qayd etish va bunda otalikni aniqlab ketishda ayolning bolani tuqqan vaqtda hech kim bilan qonuniy nikohda bo'lmaganligi fakti bu qaydlarni amalga oshirishni o'zgartiradi. Bu holatda, nikohdan bo'lmagan onadan bola tug'ilganda ota-onaning (biologik ota, o'zini bolaning otasiman deb taxmin qilayotgan shaxs yoki umuman bolaga daxli yo'q shaxs) birgalikdagi arizasi bo'yicha otalik belgilanadi. Agar bolaning otasi tan olmasa, ayol yolg'iz ona sifatida rasmiylashtiriladi. Ko'pincha, yolg'iz ona atamasini qo'llashda adash tirishadi. Yolg'iz onaga qonunchilikda bir qancha imtiyozlar bor. Yolg'iz ona bu bolasining yuridik otasi belgilanmagan ona hisoblanadi. Bu yolg'iz ona atamasini bolasini yolg'iz tarbiyalayotgan ona bilan almashtirishadi. Bolasini yolg'iz tarbiyalayotgan ayol bolasining otasi bor, ya'ni u tegishli tartibda qayd qilingan. Lekin ayol turli xil sabablarga (ajrim, erning o'limi va boshqalar) ko'ra bolasini bola otasidan alohida tarbiyalayotgan bo'lsa, bu "yolg'iz ona" emas, balki "bolasini yolg'iz tarbiyalayotgan ona" hisoblanadi. Yolg'iz ona bolaning yuridik otasi mavjud bo'lmagan shaxs ekan. Bunday vaziyatda bolaning tug'ilishini qayd qilishda faqat onalik belgilanadi. Biroq yolg'iz onadan tug'ilgan bolaning tug'ilishini qayd etish tartibiga asosan yolg'iz bola ota ustuni bo'sh qoldirilish kerak emas. Bu vaziyatda ota ustunidagi yozuvlar, albatta, to'ldirilishi shart. Bunda tug'ilish to'g'risidagi yozuvlar daftarida otaning familiyasi onaning familiyasi bo'yicha, otaga tegishli ism, otasining ismi va millati – ona ko'rsatmasi bo'yicha yozilishiga yo'l qo'yiladi. Tug'ilishni qayd etish daftaridagi otalikni belgilovchi yuridik fakt hisoblanuvchi ota ustunidagi yozuvlarning mazkur usulda to'ldirilishigina otalikni belgilamaydi. Ya'ni doim otalikni vujudga keltiruvchi yozuvlar bu safar yuridik otalikni vujudga keltirmaydi. Qaydda ko'rsatilgan shaxs bolaning otasi hisoblanmaydi va ular o'rtasida hech qanday huquq va majburiyatlar vujudga kelmaydi, o'zgarmaydi va bekor bo'lmaydi.

Bola tug‘ilgan vaqtda bolaning onasi birov bilan nikohda bo‘lmasa-da, biroq erining o‘limi, nikohdan ajratilganligi yoxud nikoh haqiqiy emas deb topilganligi tufayli nikoh tugagan bo‘lsa va uch yuz kun ichida bola tug‘ilsa, ana shu bola nikohda tug‘ilgan bola hisoblanadi. Ya‘ni nikoh tugatilgandan so‘ng uch yuz kun ichida farzand tug‘ilsa, bunda bola o‘sha nikohdan tug‘ilgan hisoblandi [3] hamda bolaning otasi sifatida tugatilgan nikohdagi er yoki haqiqiy emas deb topilgan nikohdagi er ko‘rsatiladi. Bunda, eng muhim jihat ayolning yangi nikohga kirishmagani hisoblanadi.

Ayol bir nikohdan ajrashgandan so‘ng yoxud uning nikohi erining o‘limi tufayli tugatilgandan so‘ng uch yuz kun ichida yangi nikohga kirishsa va bola tug‘sa u bola yangi nikohdan tug‘ilgan hisoblanadi va bolaning yuridik otasi sifatida ayolning amaldagi nikohi bo‘yicha eri ko‘rsatiladi. Bu tartib bolaning onasi bola tug‘ilganda kim bilan qonuniy nikohda bo‘lsa, mazkur shaxs bolaning otasi degan qonun konsepsiyasidan kelib chiqqan.

Xorijiy mamlakatlar tajribasiga qaraladigan bo‘lsa, Italiya Fuqarolik kodeksining 1-kitobi oilaviy munosabatlarga bag‘ishlangan bo‘lib, uning “Erning otaligi” deb nomlanuvchi 231-moddasida bolaning otasi sifatida bola tug‘ilganda va bolaning onasi homilador bo‘lganda onaning eri hisoblangan shaxs ota hisoblanishi to‘g‘risidagi qoida mavjud [4]. Shuningdek, Ispaniya Fuqarolik kodeksining 113, 117, 118-moddalarida otalik prezumpsiyasi haqida qoidalar mavjud [5]. Germaniya Fuqarolik kodeksining 1593-moddasiga ko‘ra, ayol nikoh tugagandan so‘ng 300 kun ichida yangi nikohga kirsas, bola yangi nikohdan tug‘ilgan hisoblanadi. Bunda ayolning sobiq eri bolaning nasl-nasabi bo‘yicha nizolashishi mumkin [6].

Bolaning nasl-nasabini belgilashga oid xususiy huquq va ommaviy huquqda “otalik prezumpsiyasi” mavjud [7]. Mazkur prezumpsiyaga ko‘ra bola onasining eri o‘zining biologik ota ekanligini tasdiqlovchi hech qanday dalillarsiz bolaning otasi hisoblanishi to‘g‘risida tartib mavjud.

Yuqorida biz bolaga otalikni berishda bola tug‘ilganda bolaning onasi bilan nikohda bo‘lgan shaxsda ustun huquqlar borligini va bu tartib nafaqat milliy qonunchiligimizda, balki dunyoning ko‘plab mamlakatlarida ham mazkur konsepsiya amal qilishini ko‘rdik. Bu masalaga islom huquqidan yechim qidiradigan bo‘lsak, VI asrda Muhammad (s.a.v.)ning oldilariga bir bolaning ota-

lik nizosi bo‘yicha kelishganida, Rasuli Akram bu masalaga: “Bola kimning yotog‘ida tug‘ilgan bo‘lsa, uning farzandidir”, – degan xulosa bilan yechim berganlar [8]. Bu shundan dalolat beradiki, bola tug‘ilganda bolaning onasi kimning nikohida bo‘lsa, bolaning otasi ham o‘sha shaxsdir. Bizning bugungi qonunchiligimiz yechim bergan otalik prezumpsiyasiga 6-asrning o‘zidayoq to‘g‘ri yechim berilgan.

Bolaning otaligini belgilashda eng muhim tartiblardan biri otalikni tan olishdir. Otalikni tan olish bolaning onasi bilan nikohda bo‘lmagan shaxs bolani o‘zining bolasi sifatida tan oladi. Bu ikki tartibda amalga oshiriladi. FHDYo va sud tartibida. Bunda nafaqat ota tomonning tan olishi muhim, balki onaning ham mazkur shaxs bolaning otasiligini e‘tirofi, roziligi, tan olishi muhim hisoblanadi. Mazkur tan olish otalikni vujudga keltirishi to‘g‘risidagi tartib Germaniya Fuqarolik kodeksining 1592-moddasida ham o‘z ifodasini topgan. U norma otalik deb nomlanib, bolaning otasi kimligini belgilovchi qoidalardan iborat. Otalikni belgilashda birinchi o‘rinda bola tug‘ilganda ona bilan nikohda bo‘lgan shaxs bola otasi hisoblansa, ikkinchi usul bu bolani tan olish qoidasidir. Ya‘ni bolaning otasiligini tan olish otalikni vujudga keltirishi belgilab qo‘yilgan.

Milliy qonunchiligimizga ko‘ra nikohda bo‘lmagan onadan bola tug‘ilganda o‘zini bolaning otasiman deb hisoblayotgan shaxs FHDYOga bolaning onasi bilan birgalikda bolaga otalik belgilash to‘g‘risida ariza topshirsas, mazkur shaxsning biologik ota ekanligini tasdiqlovchi dalillarsiz otalik belgilanadi.

Shuningdek, otalik biologik ota tomonidan tan olinmaganda yoki bolaning onasi bilan nikohda bo‘lmagan shaxs o‘zini bolaning biologik otasiman deb taxmin qilsa-yu, ona bu narsaga rozilik bermasa, otalik da‘vosi bilan sudga murojaat qilish mumkin. Bunday vaziyatda sud otalikni belgilashda dalillarning uch darajasini ajratishimiz mumkin.

Birinchi darajali muhim dalil bu – javobgarning bolaning otasiligini tan olishi bo‘lib, bunday holatda, agar taxmin qilinayotgan ota o‘zini bolaning otasi ekanligini tan olsa, sud ish holatlarini mazmunan tekshirmasdan, otalikni belgilash to‘g‘risida hal qiluv qarori chiqaradi. Bu dalilga bunday daraja berilishining asosi, otalikni tan olish biologik tekshiruvlarsiz bolaga mazkur shaxsning otaligini belgilash to‘g‘risidagi qoidalardan

va fuqarolik protsessining talabni tan olishning huquqiy oqibati to'g'risidagi qoidalardan kelib chiqadi. Bunda otalikni belgilashda onaning erkini ham ko'rishimiz mumkin. Ya'ni ona ariza bergan va erkak javobgar bo'lgan holatlarda ona ariza berish orqali mazkur shaxsni ota sifatida e'tirof etishga roziligini bergan hisoblanadi. Agar erkak otalik da'vosi bilan chiqsa, bunda onaning talabni tan olishi muhim hisoblanadi.

Otalikni belgilashda ikkinchi darajadagi dalillar bu – taxmin qilinayotgan otaning bola tug'ilishiga qadar bolaning onasi bilan birga yashaganligi va umumiy ro'zg'or yuritganligi yoki ular bolani birgalikda tarbiyalaganliklari yoxud ta'minlab turganliklarini, shuningdek taxmin qilinayotgan otaning bolaning otasiligini aniq tasdiqlovchi boshqa dalillarning mavjudligidir.

Uchinchi darajadagi dalil bu – taxmin qilinayotgan bolaning otasi bilan bolaning qarindoshligini tasdiqlovchi tibbiy ekspertizalar (DNK va boshqalar).

Yuqoridagilardan kelib chiqsak, otalik prezumpsiya va otalikni tan olish qoidalaridan kelib chiqib bolaga yuridik otaligi belgilangan shaxslar doim ham bolaning biologik otasi bo'lmasligi mumkin ekan. Bolaning yuridik otasi bolaning biologik otasi emasligi holatlari bu muammo emas. Balki bolaning biologik otasi hisoblanmagan shaxslarning bolaga nisbatan o'zlarining yuridik otaligi vujudga kelishda ularning erki muhim hisoblanadi. Bunda ikki xil vaziyatni kuzatishimiz mumkin, birinchisi bolaning biologik otasi bo'lmagan shaxsning mazkur bolaga de-yure ota bo'lishida uning va bola onasining erki rol o'ynaydigan holatlar. Va aksincha, biologik ota bo'lmagan shaxsning de-yure bolaning otasiga aylanishida uning erkidan chiqqan holda otalik belgilanishi mumkin bo'lgan holatlar mavjud. Bunday holatlar otalik prezumpsiyasi tufayli vujudga keladi. Xususan, bola tug'ilganda ayol bilan qonuniy nikohda bo'lgan, biroq u bilan yashamayotgan shaxs mazkur prezumpsiyaga asosan, bolaning otasi deb hisoblanadi va belgilanadi. Shuning uchun ham amalda buzilgan va taraflar amalda boshqa shaxslar bilan "oilaviy munosbatlar"ga kirishganda nikohlarni ortiqcha to'siqlarsiz bekor qilish maqsadga muvofiq. Bu, o'z navbatida, keyinchalik vujudga kelishi mumkin bo'lgan otalikka e'tirozlarning oldini oladi. Otalikka e'tiroz da'volari nikohdan ajrashish da'volariga nisbatan jamiyat uchun xavfliroqdir.

Yuqorida shaxsning o'z erkidan tashqari, garchi bolaning biologik otasi bo'lmasa-da, otalik prezumpsiyasi tufayli bolaning de-yure otasi bo'lishi mumkinligini tahlil qildik. Albatta, bunday vaziyatlarda otalikka e'tiroz to'g'risida keyslar yuzaga keladi. Milliy qonunchiligimiz bo'yicha quyida otalikka e'tiroz bildirish tartibini tahlil qilamiz va unga huquqiy baho berishga harakat qilamiz.

O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksining 63-moddasida otalik va onalikka e'tiroz belgilab qo'yilgan. Unga ko'ra, bolaning "otasi" yoki "onasi" deb tug'ilish daftariga yozilgan shaxs unga bunday yozuv ma'lum bo'lgan yoki ma'lum bo'lishi lozim bo'lgan vaqtdan e'tiboran bir yil mobaynida ana shu yozuv to'g'risida sud tartibida e'tiroz bildirishga haqlidir deb ko'rsatilgan. Agar shu vaqtga kelib bolaning otasi yoki onasi deb yozilgan shaxs voyaga yetmagan bo'lsa, bir yillik muddat mazkur shaxs o'n sakkiz yoshga to'lgan vaqtdan boshlab hisoblanadi. Yuqorida aytganimizdek, bu shunchaki qayd yozuvlariga e'tiroz bo'lmasdan, balki nasl-nasabga e'tirozdir. Zero, tug'ilish daftariga ota-ona sifatida yozilgan shaxslar bolaning shu ota-onadan tug'ilganligini anglatadi.

Otalik va onalikka e'tiroz tartibini muhokama qiladigan bo'lsak, bunda eng muhimi bu da'vo bilan chiqish vakolatiga ega shaxslar. Milliy qonunchiligimizga ko'ra bu da'vo bilan faqat bolaning yuridik onasi va yuridik otasi chiqa oladi. Bu chegarining to'g'ri yoki noto'g'riligiga tahlilimiz orqali baho berib ko'ramiz. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksining 62-moddasi uchinchi qismida agar nikoh tugaganidan keyin uch yuz kun ichida bola tug'ilsa va bu davrda ayol yangi nikohga kirgan bo'lsa, bola yangi nikohda tug'ilgan hisoblanishi va bunday hollarda sobiq er yoki uning ota-onasi bolaning nasl-nasabi xususida nizolashishi mumkinligi belgilab qo'yilgan. Demak, bolaning onasi oldingi nikohi tugatilganidan keyin uch yuz kun ichida yangi nikohga kirishsa va ana shu muddat ichida bola tug'sa, bola yangi nikohda tug'ilgan hisoblanadi. Mazkur holatda bolaning yuridik jihatdan otasi bola onasining yangi nikohidagi eri hisoblanadi. Bunday vaziyatda bola onasining tugatilgan nikohi bo'yicha sobiq eri va uning oila a'zolari bolaning nasl-nasabi to'g'risida nizolashishi mumkinligini qonun nazarda tutgan. Lekin bu qanday qilib amalga oshiriladi? Otalikni belgilash to'g'risida ariza berish yo'li bilanmi? Quyida mazkur savollarga javob topamiz.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining “Sudlar tomonidan otalikni belgilashga oid ishlarni ko‘rishda qonunchilikning qo‘llanilishi to‘g‘risida”gi qarorining beshinchi bandi ikkinchi xatboshisida bolaning otasi to‘g‘risida fuqarolik holati dalolatnomalarini yozish organlari tomonidan amalga oshirilgan yozuv bola unda ko‘rsatilgan shaxsdan kelib chiqqanligini tasdiqlovchi dalil hisoblanishi tufayli, tug‘ilish to‘g‘risidagi dalolatnoma yozuvida Oila kodeksi 207-moddasining birinchi qismiga muvofiq bolaning otasi sifatida boshqa aniq shaxs ko‘rsatilgan holda sud otalikni belgilash to‘g‘risidagi arizani qabul qilishni rad etilishi ko‘rsatilgan. Demak, sobiq er va uning oila a‘zolari bolaning nasl-nasabi bo‘yicha otalikni belgilash bo‘yicha da‘vo kiritma olmaydilar. Bu vaziyatda oldin otalikka e‘tiroz bildirish orqali u bekor qilinishi lozim, shundan so‘nggina otalik da‘vosi bilan murojaat qilish mumkin.

Xo‘sh, endi ayolning sobiq eri bu vaziyatda otalikka e‘tiroz bildira oladimi? Bu holatda otalikka va onalikka e‘tiroz bildiruvchi subyektlar qonun bilan aniq belgilab qo‘yilganligi, ya‘ni ular bolaning yuridik onasi va yuridik otasi ekanliklari uchun ayolning sobiq eri bu vaziyatda otalikka e‘tiroz bildira olmaydi. Agar bolaning onasi va ayolning bola tug‘ilgan vaqtda nikohdagi eri rozi bo‘lmasa, sobiq erning otaligini belgilashning amalda imkoni yo‘q.

Shu o‘rinda biz mazkur vaziyatni boshqa mamlakatlar qonunchiligi bo‘yicha tahlil qilishga harakat qilamiz. Misol uchun, Ukraina Oila kodeksining uchinchi, ya‘ni “Ona, ota va bola huquq va majburiyatlari” deb nomlangan bo‘limining 128-, 129-moddalari otalikni tan olishga bag‘ishlangan bo‘lib, bunda o‘zini bolaning otasiman deb hisoblayotgan shaxs (biologik otasi) bolaning tug‘ilish to‘g‘risidagi qaydda ko‘rsatilgan otasi (yuridik jihatdan ota) bilan nizolashishi mumkin, ya‘ni u otalikni tan olish da‘vosi bilan sudga murojaat qilishi mumkin. Bunda, da‘vo muddati bir yil bo‘lib, u otaligini bilgan yoki bilishi lozim bo‘lgan kundan boshlab o‘ta boshlaydi. Otalikni tan olish Ukraina Oila kodeksining 128-moddasiga asosan sud tartibida amalga oshiriladi [9].

Germaniyada esa bu masalaga biroz boshqacha yechim berilgan. Germaniya Federativ Respublikasi Fuqarolik kodeksining to‘rtinchi Oila huquqi deb nomlangan kitobiga qaraydigan bo‘lsak (GFR Fuqarolik kodeksi kitoblarga ajratilgan), mazkur masala biroz boshqacha usulda hal qilingan [10].

Mazkur kitobning 2.2 – “Ajdod” deb nomlanuvchi qismida tartibga solingan. Unda bolaning kelib chiqishi, uning ajdodlarini belgilash bilan bog‘liq masalalar tartibga solingan. Jumladan, ushbu qism onalik, otalik, erning o‘limi va nikohning tugatilib shidan keyin tug‘ilgan bolaning otaligi, otalikni tan olish, otalikni tan olganlikni tasdiqlash, shuningdek, otalikka e‘tiroz, otalikka e‘tiroz bildirish muddatlari va boshqa masalalarni qamrab olgan. Mazkur normalarni tahlil qiladigan bo‘lsak, Germaniya qonunchiligi bo‘yicha: de-yure ota, de-yure ona, bolaning otasiman deb hisoblayotgan shaxs, bolaning o‘zi, bolaning vakili otalikka e‘tiroz bildirish vakolatiga ega [11].

Turkiya qonunchiligi bo‘yicha ham otalikka e‘tirozni bolaning yuridik onasi va yuridik otasi, bola va uning vakili hamda o‘zini bolaning otasiman deb hisoblayotgan shaxs ayolning roziligi bilan otalikka e‘tiroz bo‘yicha da‘vo kiritishi mumkin [12].

Bu tahlillar shuni ko‘rsatadiki, xorijiy mamlakatlar qonunchiligiga ko‘ra, otalikka e‘tiroz o‘zini bolaning otasi deb taxmin qilayotgan shaxs tomonidan ham berilishini ko‘rdik. Milliy qonunchiligimizda esa faqat yuridik ona yoki yuridik ota kiritishi mumkin. O‘zini bolaning otasiman deyayotgan shaxs otalikka e‘tiroz bo‘yicha da‘vo kiritmasligining maqsadga muvofiqligiga baho beradigan bo‘lsak, yuqorida biz bir necha vaziyatda bolaning biologik otasi bo‘lmagan shaxsning bola onasi erki va otalikni tan olayotgan odamning erki bilan bolaning yuridik otasi deb e‘tirof etilish holatlarini tahlil qildik. Xususan, bolaning otasi bo‘lmagan shaxs bolaning onasi bilan birgalikda FHDYO organiga otalikni tan olib murojaat qilishsa, FHDYO hech qanday biologik tekshiruvlarsiz mazkur shaxsning otaligini belgilaydi. Shuningdek, bolaning otaligi sud tomonidan belgilangan da javobgar otalikni tan olsa, uning biologik otaligi tekshirilmaydi va sud otalikni belgilash to‘g‘risida qaror chiqaradi.

Mazkur holatlarda bolaning otasi ekanligini tan olgan va natijada bolaga g‘amxo‘rlik qilgan shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlari, agar otalikka e‘tiroz da‘vosini kiritish huquqi bola va biologik otaga berilsa, buziladi deb hisoblaymiz. Ya‘ni bolaning otasi ekanligini tan olgan va natijada bolaga g‘amxo‘rlik qilgan shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini kafolatlash maqsadida qonunchiligimizdagi mazkur tartib to‘g‘ri deb hisoblaymiz.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi adliya vazirining 2016-yil 26-dekabrda 306-mh-sonli buyrug'i. Ro'yxat raqami 2547-1, 26.12.2016-y. Order of the Minister of Justice of the Republic of Uzbekistan No. 306-mh of December 26, 2016. Registration number 2547-1, 26.12.2016]. O'RQHT, 2016, no. 52, Art. 608.
2. Burgerliches Gesetzbuch (BGB). 1593 Vaterschaft bei Auflösung der Ehe durch Tod. Available at: https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_1592.html/.
3. O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksi 60-modda. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1998-y., 5-6-songa ilova [Article 60 of the Family Code of the Republic of Uzbekistan Bulletin of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, 1998, Appendix no. 5-6].
4. Codice Civile Italia. Available at: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/ita197336.pdf/>.
5. Spanish Civil Code (Codigo Civil Espanol). Available at: [https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Spanish_Civil_Code_\(Codigo_Civil_Espanol\).PDF/](https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Spanish_Civil_Code_(Codigo_Civil_Espanol).PDF/).
6. Burgerliches Gesetzbuch (BGB). 1593 Vaterschaft bei Auflösung der Ehe durch Tod. Available at: https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_1593.html/.
7. The Presumption of Legitimacy. Michael H. and Victoria D., Appellants v. Gerald D. 491 U.S. 110, 1989. Available at: <https://biotech.law.lsu.edu/Books/lbb/x650.htm/>.
8. Ahmad Lutfiy Qozonchi. Saodat asri. 4-kitob [Ahmad Lutfi Kazanchi. Saodat asri. Book 4]. Tashkent, MUNIR, 2021, p. 79.
9. Simeyniy kodeks Ukraini. Vidomosti Verxovnoi Radi Ukraini (VVR) [Family Code of Ukraine. Vedomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2002, no. 21-22, art. 135]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text/>.
10. Burgerliches Gesetzbuch (BGB). Available at: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>.
11. Türk Medeni kanunu. İkinci kitap aile hukuku. İkinci kısım hisimlik birinci bölüm soybağının kurulması. İkinci ayrim kocanın babalığı. Available at: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>
12. Mamaraimova G. Inheritance issues of non-property (moral) rights of intellectual property. Norwegian Journal of Development of the International Science, 2021, no. 65-1, pp. 20-23.
13. Mamaraimova G., Nasimov X. Nikoh: milliy va xorijiy tajriba [Marriage: a national and foreign experience]. Tashkent, TSUL, 2019, p. 48.
14. Mualliflar jamoasi: Oila va nikoh munosabatlarining huquqiy tartibi [Team of authors: The legal order of family and marital relations]. Tashkent, Scientific-technical information-publishing house, 2018, p. 20.
15. The Presumption of Legitimacy. Michael H. and Victoria D., Appellants v. Gerald D. 491 U.S. 110, 1989. Available at: <https://biotech.law.lsu.edu/Books/lbb/x650.htm/>.
16. Mualliflar jamoasi. Oila huquqi. Darslik [Team of authors. Family law. Textbook]. Tashkent, TSUL, 2017, p. 245.
17. Mamaraimova G. Inheritance issues of non-property (moral) rights of intellectual property. Norwegian Journal of Development of the International Science, 2021, no. 65-1, pp. 20-23.
18. Makhmudovna M.G. Legal problems related to the implementation of the spouse's inheritance right European Journal of Research volume, 2020, vol. 5, no. 9, pp. 52-56.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

MAXSUS SON / 2021

II QISM

BOSH MUHARRIR:

Nodirbek Salayev

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ikrom Ergashev

Ilmiy boshqarma boshlig'i

Mas'ul muharrir: D. Xudoynazarov

Muharrirlar: Sh. Jahonov, K. Abduvaliyeva,
F. Muhammadiyeva, Y. Yarmolik

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Web-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

E-mail: tn.tdyu@mail.ru

Jurnal 15.12.2021-yilda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4. Shartli 25,92 b.t. Adadi: 100.

Buyurtma: № 70.

TDYU tipografiyasida chop etildi.